

Barbara Ścigała-Stiller

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

<https://doi.org/10.59444/uz.9788378425694.pp.235-252>

JĘZYKOWE SPOSOBY KSZTAŁTOWANIA OBRAZU PRAWDZIWEGO MĘŻCZYZNY (NA PODSTAWIE ANALIZY WYNIKÓW BADAŃ KORPUSOWYCH)

W literaturze przedmiotu sporo miejsca poświęcono analizie wizerunku mężczyzny¹. Stereotypy dotyczące męskości stanowią pole eksploracji dla wielu dziedzin nauki – antropologii, socjologii, psychologii czy wreszcie lingwistyki. Przemiany społeczno-kulturowe wyznaczały od lat kierunki badań, wymuszając na badaczach aktualniejsze spojrzenie na problematykę płci w języku.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie łączliwości leksykalnej połączenia wyrazowego *prawdziwy mężczyzna*². Podstawę źródłową dla pozyskiwania (ekstrakcji) i opisu kolokacji stanowił Narodowy Korpus Języka Polskiego (pełna wersja); do jego przeszukania posłużono się jedną z dwóch wyszukiwarek internetowych dostępnych

¹ Warto wymienić prace takie jak: J. Anusiewicz, K. Handke, *Płeć w języku i kulturze*, „Język a Kultura” 1994, t. 9; I. Chmura-Rutkowska, *Męskość w pigułce, czyli wizerunek mężczyzny w reklamie prasowej. Komunikat z badań*, „Socjologia Wychowania” 2000, t. 14; K. Minkiewicz, *Metroseksualność jako współczesny model męskości*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2006, t. 17; A. Radomski, B. Truchlińska, *Męskość w kulturze współczesnej*, Lublin 2008; M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*, Lublin 2010; M. Skucha, *Męskości nowoczesne? Wiek XIX*, „Wielogłos” 2012, nr 1; E. Horyń, A. Walecka-Rynduch, „Współczesny Pan” a „Logo”. Wizerunek dżentelmena w prasie dla mężczyzn. Ujęcie diachroniczne, [w:] *Język a media. Zjawiska komunikacyjne we współczesnych mediach*, red. B. Skowronek, E. Horyń, A. Walecka-Rynduch, Kraków 2015; J. Sochacka, *Językowy obraz mężczyzny w felietonach Hanny Bakuły*, [w:] *Bogactwo językowe i kulturowe Europy w oczach Polaków i cudzoziemców*, red. M. Gaze, P. Góralczyk-Mowczan, Łódź 2015; K. Arcimowicz, *Współczesny ideał męskiego ciała – wybrane aspekty problematyki*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2015, nr 55; A. Rejowska, *Wizerunek ojcostwa w polskiej reklamie telewizyjnej*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2015, nr 16; P. Garncarek, *Zmiany wizerunkowe mężczyzny w przestrzeni lingwakulturowej*, „Język a Kultura” 2016, t. 26; H. Stelmach, *Wizerunek mężczyzny w nazwach wódek*, „Problemy Nauk Stosowanych” 2018, t. 8; A. Mróz, *Inność a tożsamość: Estetyka mężczyzn w obliczu toksycznej męskości*, „Kultura i Historia” 2019, nr 35; P. Bałdys, K. Piątek, *Kobiecość i męskość w mass mediach*, „Media i Społeczeństwo” 2019, nr 10.

² Na potrzeby niniejszego artykułu nie badano połączeń typu *prawdziwy facet* czy *prawdziwy dżentelmen*.

dla danych NKJP – wyszukiwarką PELCRA³, pozwalającą wydobyć pożądane kolokacje z określonego typu tekstów, które ukazały się w danym okresie historycznym (tj. od 1932 do 2010 r.)⁴. Pod uwagę brane były tylko te połączenia, które spełniają wymogi istotności poznawczej, z pominięciem tych, które mają charakter jedynie akcydentalny. Na użytek niniejszego artykułu termin kolokacja rozumiany jest dość szeroko jako „nazwa odnosząca się do różnorodnych związków wyrazowych (syntagmatycznych), w które wchodzi w tekstach dany wyraz hasłowy”⁵.

Punktem wyjścia analizy było zgromadzenie za pomocą narzędzia Kolokator zbioru wyrazów sąsiadujących bezpośrednio z połączeniem *prawdziwy mężczyzna* w tekstach NKJP. Znaczna część kolokacji została wyodrębniona w wyniku sortowania wszystkich wystąpień danego połączenia w analizowanych tekstach wraz z ich kontekstami, dzięki czemu możliwe stało się wyodrębnienie najbardziej charakterystycznych sfer/kręgów tematycznych związanych z używaniem tego połączenia w zasobach korpusowych.

Kolokator umożliwia zdefiniowanie kryteriów kolokatu dla danego ośrodka kolokacji, na przykład dla rzeczownika, i w ten sposób stworzenie jego tak zwanego profilu kolokacyjnego. W tabeli wyników uzyskuje się dane na temat ogólnej liczby wystąpień ośrodka kolokacji w korpusie, liczby przeanalizowanych kontekstów oraz liczby potencjalnych kolokacji⁶.

Połączenie wyrazowe *prawdziwy mężczyzna* jako ośrodek kolokacji pojawiło się w korpusie 471 razy. Niezwykle często pojawia się ono w tekstach, które nawiązują do słynnej wypowiedzi Leszka Millera: „Prawdziwego mężczyznę poznaje się po tym nie jak zaczyna, ale jak kończy”⁷. Analiza frekwencyjna badanej kolokacji potwierdziła, że właśnie w 1995 roku fraza ta zyskała znacznie na popularności, odzwierciedlając tym

³ „Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP jest opracowywana przez grupę PELCRA w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Łódzkiego. Narzędzie to umożliwia szybkie i wygodne przeszukiwanie zasobów zgromadzonych na potrzeby Narodowego Korpusu Języka Polskiego. Wyszukiwarka jest oparta na składni zapytań korpusowych, która z jednej strony oferuje funkcjonalność porównywalną z opcjami wyszukiwania dostępnymi w innych narzędziach korpusowych, a z drugiej umożliwia szczególnie skuteczne wyszukiwanie pojedynczych wyrazów, wariantów morfologicznych i semantycznych oraz elastycznych wielowyrazowych kolokacji w bardzo dużych korpusach” [*Narodowy Korpus Języka Polskiego*, online].

⁴ Do 1945 r.: 12 przykładów z 8 różnych tekstów; 1946 r. – 2000 r.: 361 przykładów z 292 różnych tekstów; od 2001 r.: 1899 przykładów z 1263 różnych tekstów. Analiza profilu diachronicznego dla zapytania *prawdziwy** mężczyzna*** wykazała, że dopiero po 2001 r. nastąpił wzrost liczby wystąpień badanej frazy. I tak kolejno: 2001 r. – 129, 2002 r. – 153, 2003 r. – 180, 2004 r. – 142, 2005 r. – 185, 2006 r. – 178, 2007 r. – 176, 2008 r. – 431, 2009 r. – 194 (częstość na 1000 akapitów).

⁵ R. Przybylska, *Kolokacje a analiza semantyczna wyrazu*, „LingVaria” 2020, nr 2, s. 43–51.

⁶ *Ibidem*, s. 47.

⁷ Wypowiedź Millera z 1995 r. na temat propozycji przejścia z Ministerstwa Pracy na szefa Urzędu Rady Ministrów. Źródło: <https://polityka.se.pl/wiadomosci/miller-rzadzi-czyli-10-najlepszych-wypowiedzi-leszka-millera-aa-N1vB-HLU4-cbah.html> [dostęp: 20.11.2023].

samym nośność popularnego cytatu w dyskursie publicznym. Profil diachroniczny dla zapytania prawdziwy** mężczyzna** poznawać** przedstawia się następująco:

Rys. 1. Profil diachroniczny dla zapytania: prawdziwy** mężczyzna** poznawać**

W kolejnych latach wypowiedź Millera była przytaczana w różnych kontekstach językowych, często na zasadzie nawiązania do oryginału, na przykład: *Pewien polityk powiedział kiedyś, że „prawdziwych mężczyzn poznaje po tym nie jak zaczynają, a jak kończą”⁸; Z pewnością mało kto sięgnie po exposé premiera Millera. Zresztą, uciekając się do jego słów, dobry rząd jest jak prawdziwy mężczyzna. Poznaje się go po tym, jak kończy, nie jak zaczyna⁹; Jak powiedział jeden z polityków: prawdziwego mężczyznę poznaje się nie po tym jak zaczyna, ale jak kończy¹⁰ czy Cytując jednak klasyka, niekończennie piłkarskiego, warto pamiętać, że prawdziwych mężczyzn poznaje się nie po tym, jak zaczynają, ale jak kończą. A nasi skończyli za trzy punkty¹¹.*

Wykres słupkowy obrazujący frekwencję frazy *prawdziwy mężczyzna* w różnych typach tekstów przedstawiono na rysunku 2. Fraza *prawdziwy mężczyzna* pojawia się najczęściej w danych typu: literatura, informacyjno-poradnikowe, proza, mówione medialne, internetowe interaktywne (np. fora, blogi z komentarzami, listy dyskusyjne), literatura faktu, publicystyczne czy naukowo-dydaktyczne.

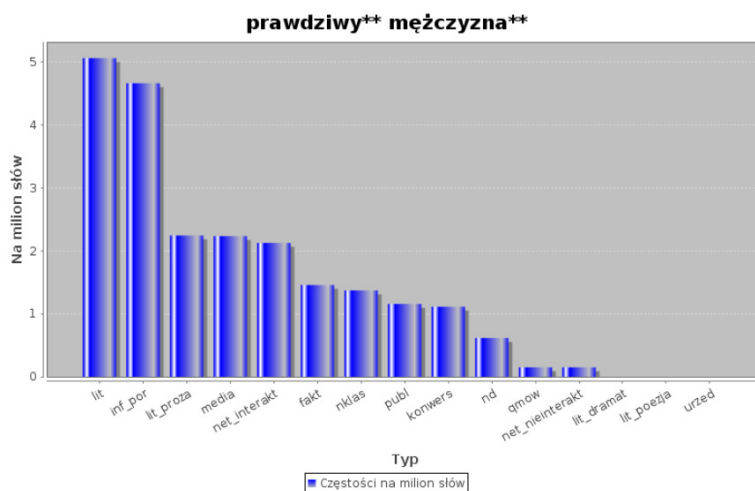
⁸ [NKJP: *Niedosyt po walce*, „Dziennik Polski”, 2001-04-18].

⁹ [NKJP: *Obietnice programowe*, „Dziennik Polski”, 2001-10-26].

¹⁰ [NKJP: Bogna Kisiel: *Na celowniku*, „Polska. Głos Wielkopolski”, 2005-09-16].

¹¹ [NKJP: *Kiepsko zaczęli, dobrze skończyli*, „Mazowieckie To i Owo” nr 34, 2010-08-27].

#	Typ	Liczba wystąpień (A)	Słowa w kategorii (B)	A/(B/1M)
1	net_interakt	972	456,520,815	2.129
2	publ	864	745,668,605	1.159
3	lit	171	33,754,248	5.066
4	inf_por	41	8,785,047	4.667
5	fakt	26	17,807,497	1.46
6	net_nieinterakt	18	119,924,305	0.15
7	nd	18	29,172,984	0.617
8	lit_proza	16	7,119,812	2.247
9	qmow	14	92,546,016	0.151
10	nklas	4	2,914,447	1.372
11	konwers	2	1,795,251	1.114
12	media	1	447,112	2.237
13	lit_dramat	0	207,669	0
14	lit_poezja	0	74,793	0
15	urzed	0	7,161,072	0
Łącznie:		2,147	1,523,899,673	1.409

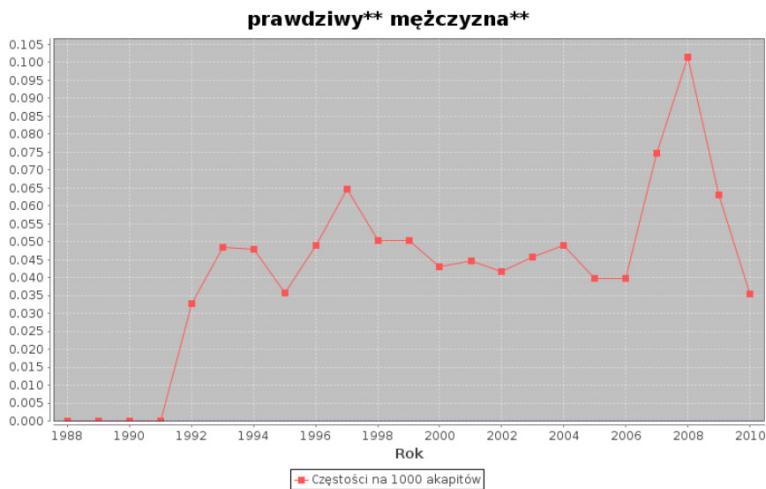
Rys. 2. Profil występowania dla zapytania: prawdziwy** mężczyzna**

Z kolei wykres szeregu czasowego dla powyższego zapytania wraz z tabelą, na podstawie której został on wygenerowany, przedstawiono na rysunku 3. Popularność analizowanej frazy zaczęła wzrastać po 1991 roku, a jej szczyt przypada na 2008 rok.

Opis łączliwości leksykalnej połączenia *prawdziwy mężczyzna* należy poprzedzić ustaleniami, w jakich funkcjach i w jakich schematach składniowych pojawia się to połączenie – podstawa kolokacji w zdaniach. *Mężczyzna* to nadrzędnik – wyraz bazy, podstawowy, z którym łączy się przymiotnik *prawdziwy* w funkcji podrzędnika. W analizowanym połączeniu leksem *mężczyzna* oznacza ‘osobę dorosłą płci męskiej’¹²,

¹² WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Żmigrodzki (<http://www.wsjp.pl/> [dostęp: 30.11.2023]).

#	Rok	Liczba wystąpień	Liczba akapitów w roku	Na 1000 akapitów
1.	1988	0	10,534	0
2.	1989	0	16,109	0
3.	1990	0	12,291	0
4.	1991	0	25,794	0
5.	1992	10	304,144	0.033
6.	1993	16	329,534	0.049
7.	1994	20	417,518	0.048
8.	1995	15	419,001	0.036
9.	1996	22	448,266	0.049
10.	1997	35	541,852	0.065
11.	1998	42	835,922	0.05
12.	1999	69	1,371,446	0.05
13.	2000	80	1,852,251	0.043
14.	2001	129	2,881,174	0.045
15.	2002	153	3,675,398	0.042
16.	2003	180	3,938,533	0.046
17.	2004	142	2,899,653	0.049
18.	2005	185	4,660,002	0.04
19.	2006	178	4,483,486	0.04
20.	2007	176	2,354,746	0.075
21.	2008	431	4,242,484	0.102
22.	2009	194	3,080,441	0.063
23.	2010	17	477,905	0.036

Rys. 3. Profil diachroniczny dla zapytania: prawdziwy** mężczyzna**

z kolei leksem *prawdziwy*¹³, w interesującym nas znaczeniu, słowniki języka polskiego definiują jako:

¹³ Zgodnie ze słownikami języka polskiego, synonimem przymiotnika *prawdziwy* w analizowanym znaczeniu jest przymiotnik *autentyczny*, czyli 'taki, który ma wszystkie cechy osoby, rzeczy lub zjawiska wyrażonego sąsiadującym rzeczownikiem i z tego względu oceniany jest jako zgodny z rzeczywistością' (SJPDor, USJP, ISJP, WSJP).

zn. 2. ‘zgodny z czym wyobrażeniem czego, taki, jakim sobie kogo lub co wyobrażamy, jaki zwykle bywa; idealny, typowy; mający wszystkie cechy (w tym wypadku wyraz używany dla podkreślenia trafności danego stwierdzenia, zwykle metaforycznego)’

Źródło: SJPDor

zn. 3. ‘zgodny z czymś wyobrażeniem czegoś, taki jak zwykle bywa, typowy; także: mający właściwości, cechy osoby, stanu, przedmiotu, do których jest porównywany’

Źródło: USJP

zn. 4. ‘Słowem prawdziwy określamy osoby, rzeczy i zjawiska, które mają wszystkie typowe cechy osób, rzeczy i zjawisk danego rodzaju’

Źródło: ISJP

zn. 2. ‘taki, który ma wszystkie cechy tego, na co wskazuje jego nazwa’¹⁴

Źródło: WSJP

Wyrażenia typu *typowy*, *przeciętny*, *prawdziwy*, *normalny*, *wzorowy*, *idealny* (wraz z ich przysłówkowymi odpowiednikami) bywają uznawane niekiedy (niesłusznie) za wyrażenia synonimiczne¹⁵. *Typowy* mężczyzna znaczy tyle, co ‘mający cechy charakterystyczne dla różnych osób tworzących grupę określaną jako *mężczyźni*’¹⁶.

[...] użycie wyrażen *typowy*, *typowo* zakłada jako swoje tło pewną wiedzę nadawcy o ludziach i sytuacjach, która to wiedza zostaje ujęta w sposób generalizujący i zakomunikowana w postaci zdania ogólnego czy zdania szczegółowego, ale zawierająca człon uogólniający [...]. Wyrażenia *typowy*, *typowo* są narzędziem myślenia abstrakcyjnego¹⁷.

Lingwistyczny opis wyrażen takich jak *typowy* czy *prawdziwy* konieczne należy odnieść do szerszego kontekstu wypowiedzi, na szersze pole funkcjonalne – poza grupy i zdania – bowiem właściwym polem ich działania jest nie zdanie, a wypowiedź (tekst).

Wyrażenie *typowy*, a w jeszcze w wyższym stopniu *prawdziwy*, zawiera element uwikłania w przyjęty podmiotowy [...] system wyobrażeń, norm i wartości. Subiekt rozumiany jako nadawca, podmiot konceptualizujący, komunikujący, mówiący, jest kategorią nie zdaniową, lecz tekstową¹⁸.

Jak w takim razie wyrażenie *typowy* ma się do wyrażenia *prawdziwy*?

Wyraz *typowy* ma funkcje głównie uogólniające w sensie statystycznym, opisowe, dotyczy przeciętności, podczas gdy funkcje wyrażenia *prawdziwy* są głównie modalnościowe w sensie nie tyle opisowym, co postulatycznym. Modalność, którą wprowadzają oba wyrażenia, zwłaszcza jednak *prawdziwy*, ma charakter jawnie subiektywny, co przejawia się w tym, że można opatrzyć je uwagę „moim, naszym zdaniem”¹⁹.

¹⁴ Przymiotnik ten służy więc podkreśleniu, uwydatnieniu cech mężczyzny.

¹⁵ Zob. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Tekstologia*, Warszawa 2012, s. 197.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, s. 201.

¹⁹ *Ibidem*.

Semantyka wyrażenia *prawdziwy* niewątpliwie opiera się na subiektywnym – indywidualnym lub zbiorowym – sądzie. Wyobrażenia na temat cech prawdziwego mężczyzny tworzą wyidealizowany obraz wzorcowy osadzony w ramie modalnej „taki, jaki być powinien”²⁰. W przypadku przymiotnika *typowy* mamy z kolei do czynienia z czystą opisowością, obrazem czegoś lub kogoś wolnym od idealizacji²¹. Małgorzata Karwatowska i Iwona Morawska²² zauważają, że w odniesieniu do reprezentanta *prawdziwego* mamy do czynienia z idealizacją i myśleniem życzeniowym. Dorota Kruk²³ proponuje, aby wyrażenie *prawdziwy mężczyzna* wyjaśniać, wprowadzając do eksplikacji komponent naszych oczekiwań – ‘taki, jaki chcemy, żeby był mężczyzna’, a więc *prawdziwy mężczyzna* to *wzorcowy mężczyzna*.

W języku obraz prawdziwego mężczyzny jest kształtowany za pomocą różnych struktur leksykalno-składniowych (m.in. połączenie to występuje w pozycji orzecznika, w funkcji podmiotu, w funkcji podrzędnika jako dopełnienie bezprzyimkowe bądź z przyimkiem, w grupie nominalnej w pozycji członu zależnego – przy innym rzeczowniku – bezprzyimkowo bądź w połączeniach z przyimkiem, a także w konstrukcjach porównawczych), na przykład:

- *być, stać się/stawać się, zostać prawdziwym mężczyzną*;
- *prawdziwy mężczyzna powinien/ma obowiązek/musi (coś zrobić)/(coś mieć)/(być jakiś)*;
- *#coś# nie jest godne, potrzebować prawdziwego mężczyzny; #coś# (nie) przystoi, #coś# (nie) wypada prawdziwemu mężczyźnie; poznawać/poznać po #czymś#, przyciągać, uczynić z #kogoś#, udawać, wychować, wyczuwać/wyczuć, wyobrażać sobie, #coś# wyróżnia, znaleźć (sobie), zrobić z #kogoś# prawdziwego mężczyznę; okazać się, poczuć się prawdziwym mężczyzną*;
- *pozować, wychować #kogoś#, wyrastać/wyrosnąć, zasługiwać na prawdziwego mężczyznę; oczekiwać #czegoś# od prawdziwego mężczyzny; #coś# zmienia #kogoś# w prawdziwego mężczyznę; uważać #kogoś#, uznać #kogoś# za prawdziwego mężczyznę*;
- *czuć się/poczuć się, grać, odpowiedzieć, postępować/postąpić; walczyć, wyglądać, zachowywać się/zachować się jak prawdziwy mężczyzna; traktować/potraktować #kogoś# jak prawdziwego mężczyznę*;

²⁰ Zob. J. Bartmiński, J. Panasiuk, *Stereotypy językowe*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 371.

²¹ *Typowy* to ‘taki, który ma charakterystyczne cechy jakiejś grupy ludzi, rzeczy, zjawisk i może być jej dobrym przykładem’ (zob. WSJP PAN).

²² M. Karwatowska, I. Morawska, *Stereotyp księdza „typowego” i „prawdziwego” w świetle danych ankietowych*, „Socjolingwistyka” 2012, nr 35, s. 326.

²³ D. Kruk, *Charakterystyka diachroniczno-synchroniczna rzeczownika ‘mężczyzna’*, „Poradnik Językowy” 2013, nr 9, s. 84.

- *archetyp, atrybut, cecha, definicja, domena, ideał, imperatywy, obowiązek, płacz, synonim, twarz, ucieleśnienie, wizerunek, wyznacznik, wzór, zapach prawdziwego mężczyzny;*
- *broń, nakazy, napój, prezent, sport, zajęcie, zapach, zawód, życie dla prawdziwego mężczyzny;*
- *Jeżeli (Jeśli) jesteś prawdziwym mężczyzną, to...;*
- *Prawdziwy mężczyzna to taki, który... / Prawdziwy mężczyzna to ten, który... / Prawdziwy mężczyzna to taki, co... / Prawdziwym mężczyzną jest ten, z kim...;*
- *prawdziwy mężczyzna, a nie X / nie X, tylko prawdziwy mężczyzna.*

Analiza kontekstów językowych, w których pojawiły się powyższe kolokacje, pozwoliła wyodrębnić cechy, jakie powinien posiadać mężczyzna, by móc zasłużyć sobie na miano prawdziwego. Zgromadzony materiał językowy został podzielony na pewne podgrupy – kręgi tematyczne:

- *Prawdziwy mężczyzna jako istota fizyczna.*
- *Prawdziwy mężczyzna jako istota psychiczna:*
 - *charakter, usposobienie, wartości prawdziwego mężczyzny,*
 - *zdolności i umiejętności prawdziwego mężczyzny,*
 - *hobby/zainteresowanie prawdziwego mężczyzny,*
 - *zawód/zajęcie (dla) prawdziwego mężczyzny,*
 - *sport (dla) prawdziwego mężczyzny,*
 - *uczucia, emocje prawdziwego mężczyzny.*
- *Prawdziwy mężczyzna w relacjach międzyludzkich:*
 - *prawdziwy mężczyzna jako ojciec,*
 - *prawdziwy mężczyzna jako mąż/partner.*

Odniesienie do szerszego kontekstu wypowiedzi (w którym mężczyzna jest interpretowany jako prawdziwy) pozwala odtworzyć wizerunek²⁴ mężczyzny kształtowany w tekstach, które powstały w różnych okresach historycznych. Wiele zjawisk społecznych, kulturowych czy obyczajowych ma wpływ na nasze oczekiwania i stawiane sobie wzorce. Oczekiwania wobec mężczyzny, a ściślej mówiąc – wobec prawdziwego mężczyzny, także ulegają licznym przeobrażeniom. Analiza zgromadzonego materiału pozwoliła odtworzyć zmiany, jakie nastąpiły w kształtowaniu się językowego obrazu prawdziwego mężczyzny, funkcjonującego w świadomości użytkowników języka. Pojęcie językowego obrazu świata rozumiem zgodnie z koncepcją Jerzego Bartmińskiego jako „zawarta w języku różnie zwербalizowana interpretacja rzeczywistości dająca się ująć w postaci zespołu sądów o świecie”²⁵.

²⁴ Więcej na temat rozumienia terminu *wizerunek* zob. E. Horyń, A. Walecka-Rynduch, *op. cit.*, s. 41-53.

²⁵ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2007, s. 12.

Niektórzy twierdzą, że *jeśli jesteś prawdziwym mężczyzną, masz w swojej osobowości cechy, które będą przyciągały niektóre kobiety jak magnes. Wystarczy je uwypuklić*²⁶. Na wizerunek prawdziwego mężczyzny składa się właśnie ów zbiór cech, jakie – zdaniem mówiącego – mężczyzna posiada. Barbara Rozwadowska definiuje wizerunek jako zbiór ośmiu elementów złożony z cech fizycznych, profilu osobowościowego, stylu komunikowania, przeszłości, kompetencji, najbliższego otoczenia, sposobu spędzania czasu czy stanu posiadania. Wizerunek prawdziwego mężczyzny z pewnością nie jest jego wiernym odbiciem, lecz pewnym pożądanym obrazem ukształtowanym przez mówiącego²⁷. Niniejszy artykuł jest poświęcony samym sposobom mówienia o prawdziwym mężczyźnie, a jedynie przy okazji nawiązuje do obrazów świata ukrytych za słowami czy stereotypami językowymi.

Bardzo częstym sposobem opisywania prawdziwego mężczyzny jest przywoływanie konkretnych cech charakteru czy przykładów zachowania. Innym jest odwołanie do pewnej rzeczywistości pozajęzykowej, do wizerunku osób powszechnie znanych, postaci filmowych bądź osób wykonujących jakąś profesję, którym można przypisać cechy, dzięki którym taka osoba staje się *synonimem, ucieleśnieniem, ideałem* czy *wzorem prawdziwego mężczyzny*. Z kolei kolokacja *archetyp prawdziwego mężczyzny* odwołuje się do utrwalonego jako wzorzec w świadomości członków jakiejś społeczności wyobrażenia na jego temat, na przykład: *Michał Żebrowski – to ideał prawdziwego mężczyzny*²⁸; *Według Ermenegilda Zegna, amerykański aktor „oddaje charakter jego marki, jest bowiem ucieleśnieniem prawdziwego mężczyzny, ciekawego i inspirującego, człowieka sukcesu”*²⁹; *Janusz ma bardzo silną osobowość, jest człowiekiem pełnym uroku, nieustannie brylującym, synonimem prawdziwego mężczyzny*³⁰; [...] *cała mitologia grecka opleciona jest walką i przemocą. A i potem przez wieki ideałem prawdziwego mężczyzny był wojownik, potem rycerz, a potem oficer*³¹.

Wizerunek prawdziwego mężczyzny dopełniają wypowiedzi zawierające kontrastowe zestawienia o schemacie – *prawdziwy mężczyzna, a nie X / nie X, tylko prawdziwy mężczyzna*, zgodnie z którymi prawdziwego mężczyznę można przeciwstawić między innymi *placzkowi, mięczakowi, lalusiowi, zadufanemu w sobie samcowi, bachorowi, dupkowi, cieniasowi, chuchrze, chłopcu*, na przykład: *Hokej to gra kontaktowa, dla prawdziwych mężczyzn, a nie placzków*³²; – *Zademonstrował hokej dla prawdziwych*

²⁶ [NKJP: Malwina Gartner: *Prawdziwy Mężczyzna*, 2008].

²⁷ E. Horyń, A. Walecka-Rynduch, *op. cit.*, s. 43-44.

²⁸ [NKJP: *Podłuchane po premierze*, „Dziennik Polski”, 1999-02-11].

²⁹ [NKJP: Zdzisław Smektała: *Jazz dla Mass*, „Gazeta Wrocławska”, 2003-04-09].

³⁰ [NKJP: Urszula Giżyńska: *Fenomen Gniatkowskiego*, „Tygodnik Regionalny. Gazeta Częstochowska” nr 34, 2008-08-21].

³¹ [NKJP: *Na co komu wojna?*, „Dziennik Polski”, 2003-06-06].

³² [NKJP: Stefan Leśniowski: *W ogniu pytań kibiców*, „Gazeta Krakowska”, 2003-03-22].

mężczyzn, a nie dla mięczaków – słyhać było na trybunach³³; To prawdziwy mężczyzna, nie żaden mięczak³⁴; Wtedy będą prawdziwymi mężczyznami, a nie zadufanymi w sobie samcami³⁵; [...] w polskim futbolu prawdziwymi mężczyznami, a nie żadnymi dupkami, są ci, którzy wiedzą kiedy i jakie kłamstwo należy przemilczeć³⁶; I właśnie nie mdłego cieniasa, ale prawdziwego mężczyznę mamy w filmie nakręconym przez Guya Ritchiego [...] ³⁷; Spójrz na zdjęcie. Jak on wyglądał. Takie chuchro. Teraz to prawdziwy mężczyzna. Nabrał siły, jest szybki³⁸; Doceniam ogromne poczucie humoru Andrzeja, jednak twierdząc, że nasz pojedynek wykaże, kto jest prawdziwym mężczyzną, a kto chłopcem³⁹.

Kreując wizerunek prawdziwego mężczyzny, nadawca bardzo często przyjmuje własny punkt widzenia, na przykład: *Dla mnie... / Według mnie... / Ja jako kobieta sądzę, że... / Myślę, że... / Uważam, że...* itp. lub odwołuje się do czyjegoś zdania na ten temat, np.: *Mój wujek powiada, że... / Ojciec [...] zawsze mówił mi w dzieciństwie, że... / Jacek mawiał, że...* itp. Inne wypowiedzi tego typu zawężają grupę osób, na przykład: *Dla wielu pań... / Przeszarżałe jest myślenie naszych babek, że...*, na przykład: *Jednak dla wielu pań prawdziwy mężczyzna, to ten... Sam czysty testosteron*⁴⁰ bądź nawiązują do powszechnych opinii i utartych stereotypów, bądź odwołują się do tradycji, na przykład: *Wielu jeszcze uważa, że... / Większość społeczeństwa uważa, że... / W społeczeństwie panuje pogląd, że... / W opinii powszechnej króluje pogląd, że... / Prawdziwi mężczyźni – jak powszechnie wiadomo... / Jak powszechnie wiadomo, prawdziwy mężczyzna... / Zgodnie ze starym porzekadłem... / Popularne powiedzenie mówi, że...*, na przykład: *Jak powszechnie wiadomo, prawdziwy mężczyzna powinien być...*⁴¹. Okazuje się, że pewne cechy bądź zachowania można przypisać jedynie, tylko lub wyłącznie prawdziwemu mężczyźnie, na przykład: [...] *tylko prawdziwy mężczyzna bez strachu przyznaje się do swych lęków*⁴²; *Z ojcem łączy go nie tylko synowska miłość. To też męska przyjaźń, której mogą doświadczyć jedynie prawdziwi mężczyźni*⁴³, natomiast o innych powiemy, powołując się na opinie innych osób, że *podobno dotyczą prawdziwego mężczyzny*. Prawdziwy mężczyzna może być inaczej definiowany w różnych krajach, np.: *W Japonii i Chinach*

³³ [NKJP: Stefan Leśniowski: *W ogniu pytań kibiców*, „Gazeta Krakowska”, 2003-03-22].

³⁴ [NKJP: Wojciech Jagielski: *Czeczeńcy na wojennej ścieżce*, „Gazeta Wyborcza”, 1992-02-22].

³⁵ [NKJP: Wojciech Tochman: *Romans krajowy*, „Gazeta Wyborcza”, 1994-12-10].

³⁶ [NKJP: Zdzisław Ambroziak: *Od ściany do ściany*, „Gazeta Wyborcza”, 1993-08-07].

³⁷ [NKJP: Internet, 2010-03-01].

³⁸ [NKJP: Radosław Leniarski: *Angelo Dundee, wychowawca Muhammada Ali, specjalnie dla „Gazety”*, „Gazeta Wyborcza”, 1995-12-09].

³⁹ [NKJP: Paweł Mielczarek: *Kolejne starcie*, „Tygodnik Regionalny. Gazeta Częstochowska” nr 5, 2008-01-31].

⁴⁰ [NKJP: Beata Sadłowska: *Pana gołe ciało*, „Gazeta Poznańska”, 2006-07-07].

⁴¹ [NKJP: Andrzej Anonimus: *Nie nadaje się, przecież to jeszcze szczeniak*, 1999].

⁴² [NKJP: Internet, 2003-04-25].

⁴³ [NKJP: Mariola Zaczynska: www.niepelnosprawnyturysta.com, „Tygodnik Siedlecki”, 2006-10-30].

*prawdziwi mężczyźni nie jadają deserów, więc i my zrezygnowaliśmy*⁴⁴; [...] zdaniem Włochów wymuskanie nie jest godne prawdziwego mężczyzny⁴⁵. Prawdziwy mężczyzna może jednak jakiś nie być na przekór polskiemu obyczajowi. Bywa, że mężczyźni, wierni różnym przekonaniom na temat prawdziwego mężczyzny, sami kreują swój wizerunek właśnie w taki sposób, by potwierdzać powszechnie znane opinie. Bardzo często nadawcy wypowiedzi – nawiązując do zakorzenionych wyobrażeń i poglądów na temat prawdziwego mężczyzny – nazywają je *bzdurami*, które już w dzieciństwie *kładziono nam do głów*⁴⁶.

Opinie na temat prawdziwych mężczyzn bywają poparte wynikami przeprowadzonych badań ankietowych, na przykład: *Ponad połowa badanych – zarówno pań jak i panów – uznaje bowiem, że prawdziwy mężczyzna powinien być zawsze gotowy do uprawiania seksu*⁴⁷. Niektóre stereotypy odwołują się do innych kultur, na przykład: *Utarty przez lata stereotyp „wyjęty” z amerykańskich westernów, że prawdziwy mężczyzna powinien pachnieć dobrą whisky i tytoniem trzeba odłożyć do lamusa*⁴⁸. Wiele wypowiedzi nawiązuje do dawnych czasów, kiedy mężczyźni byli inni niż obecnie, na przykład: *Skończyły się czasy, kiedy prawdziwi mężczyźni byli tacy „q, ę”. Teraz trzeba umieć dać w mordę*⁴⁹; *Prawdziwy mężczyzna! Dziś nie ma już takich*⁵⁰ czy *Dziś prawdziwy mężczyzna obnosi się ze swoją doskonale gładką skórą, na której nawet najmniejszy ślad dumnego niegdyś owłosienia może zadać śmiertelny cios jego poczuciu męskości*⁵¹. Niektórzy pytają wprost – *Co to znaczy być dzisiaj prawdziwym mężczyzną?*

Prawdziwym mężczyzną można po prostu być bądź dopiero się nim stać, a nawet stawać się, czyli dopiero nabierać (nabywać) pewnych określonych cech. Połączenia typu *być, stać się/stawać się, zostać prawdziwym mężczyzną* pojawiają się zwykle w kontekście objaśniającym, które uczucia, emocje (np. miłość), cechy, umiejętności bądź doświadczenia (np. służba wojskowa, ojcostwo) czynią mężczyznę prawdziwym, na przykład: *Modnie ubrany 19-latek wychyla głowę zza gazety. – Wojsko? Jakoś to przeżyję – mówi bez entuzjazmu. – Trzeba to przejść, żeby móc powiedzieć o sobie, że się jest prawdziwym mężczyzną – uśmiecha się inny*⁵²; *Andy i Frank na ochotnika wstępują więc do wojska, gdzie, jak wiadomo, dopiero mogą stać się prawdziwymi mężczyznami*⁵³;

⁴⁴ [NKJP: Piotr Adamczewski, Andrzej Garlicki: *Egzotyka z własnej Woli*, „Polityka”, 2005-01-29].

⁴⁵ [NKJP: Piotr Kowalczyk: *Maczo po meczu*, „Polityka”, 2009-03-07].

⁴⁶ [NKJP: Piotr Czerwiński: *10 profesji, które podniecają kobiety*, „CKM” nr 3, 2000].

⁴⁷ [NKJP: Agata Pustułka: *Seks w wielkim i małym mieście*, „Trybuna Śląska”, 2002-05-02].

⁴⁸ [NKJP: Monika Pawlak: *Kosmetyczna rewolucja*, „Dziennik Łódzki”, 2001-06-16].

⁴⁹ [NKJP: Katarzyna Żelazek: *Poborowy rocznik 1982*, „Dziennik Bałtycki”, 2001-03-12].

⁵⁰ [NKJP: *Samo życie*. Odcinek 159, 2010].

⁵¹ [NKJP: Roman Kubicki: *Świat minionych mężczyzn*, „Gazeta Poznańska”, 2003-12-20].

⁵² [NKJP: Beata Zalot: *Chłopcy do woja*, „Tygodnik Podhalański” nr 11-12, 1997].

⁵³ [NKJP: *50 najlepszych filmów wojennych wszech czasów*, „Esensja” nr 7, 2009-09-08].

Znany i lubiany w Krynicy zawodnik Martin Prećek został ojcem dorodnego syna. Kole-dzy z zespołu stwierdzili krótko: – Martin został prawdziwym mężczyzną⁵⁴; Ich związek będzie kwitł, a dzięki miłości, co podkreśla Bartek Kasprzykowski, jego bohater stanie się prawdziwym mężczyzną⁵⁵.

Jak pokazują zgromadzone przykłady, połączenie wyrazowe **być prawdziwym mężczyzną** bardzo często występuje w zdaniach warunkowych o strukturze **Jeżeli (Jeśli) jesteś prawdziwym mężczyzną, to...**, tak więc mężczyzna – jeśli uważa siebie za prawdziwego – musi spełniać określone warunki, inaczej mówiąc – jego cechy muszą okazać się zgodne z czyimiś oczekiwaniami, co obrazuje kolokacja **oczekiwać #czegoś# od prawdziwego mężczyzny**.

Prawdziwym mężczyzną również można przestać być, na przykład: *Kobiety przy-chodzą narzekać, korzystać z ksero i pytać o prawników. Płaczą, że ich mężowie to już nie są prawdziwi mężczyźni, nie utrzymują rodziny, wychodzą z domu tylko do pomocy społecznej, przestali być muzułmanami, nie modlą się, piją dużo piwa, są agresywni [...] ⁵⁶ bądź stać się nim dopiero z wiekiem, na co wskazują kolokacje **#ktoś# wyrasta/ wyrósł na prawdziwego mężczyznę** albo z **#kogoś# wyrasta prawdziwy mężczyzna**, na przykład: *Ma Pani rację. Tak właśnie dojrzewamy do niespodziewanych wyzwań, jakie los nam funduje. A z chłopców, zwykle wychuchanych przez mamy i babcie, wyrastają prawdziwi mężczyźni⁵⁷; Państwo Kucińscy mieszkają tuż obok stadionu katowickiej AWF. To tam czternastoletniego Beniamina przyprowadziła mama. – Trenerzy od pływania stwierdzili, że jest zbyt wąty. Teraz wyrósł na prawdziwego mężczyznę – śmieje się jego trener [...]*⁵⁸.*

Prawdziwego mężczyznę można sobie również wychować (**wychować #kogoś# na prawdziwego mężczyznę**), a więc ukształtować w odpowiedni sposób, na przykład: *Rodzi się wobec tego pytanie – i postawiono je Eichelbergerowi na wspomnianym spotka-niu – czy matka „ojcująca” synowi ma szansę wychować go na prawdziwego mężczyznę⁵⁹; Zbigniew był wrażliwym dzieckiem, ale jego ojcu nie bardzo to się podobało, postanowił więc wychować syna na prawdziwego mężczyznę⁶⁰.*

O stawianiu się prawdziwym mężczyzną mówi także połączenie **#coś# zmienia #kogoś# w prawdziwego mężczyznę**, a więc ktoś przybiera nową postać, przeobraża się/przemienia się w kogoś innego, nowego pod wpływem pewnych czynników (np.

⁵⁴ [NKJP: Martin Prećek – ojcem, „Dziennik Polski”, 2003-02-21].

⁵⁵ [NKJP: Kuba Zajkowski: Nie igram z losem, „Dziennik Zachodni”, 2007-03-30].

⁵⁶ [NKJP: Natalia Gańko: Kurdystan nad Szpewą, „Polityka”, 2007-10-27].

⁵⁷ [NKJP: Elwira Kucharska: Siła przyciągania, czyli polskie losy, 2008].

⁵⁸ [NKJP: Tomasz Mucha: Trzy pieczenie na jednym ogniu, „Trybuna Śląska”, 2002-06-20].

⁵⁹ [NKJP: Tadeusz Skutnik: Mieć ojca, być ojcem, „Dziennik Bałtycki”, 1999-06-23].

⁶⁰ [NKJP: Internet, 2004-05].

służba wojskowa), na przykład: *W społeczeństwie panuje pogląd, że wojsko zmienia dzieciaka w prawdziwego mężczyznę*⁶¹.

O tym, **co znaczy (oznacza) bycie prawdziwym mężczyzną**, trzeba mieć pojęcie, trzeba coś wiedzieć na ten temat. Jedno jest pewne – **bycie prawdziwym mężczyzną na pewno nie jest łatwe**, zwłaszcza w „dzisiejszych czasach”, na przykład: *Niełatwo być prawdziwym mężczyzną w dzisiejszych czasach*⁶². Wizerunek prawdziwego mężczyzny zmienia się w zależności od realiów kulturowych, politycznych czy społecznych, w których mężczyznom przypadło żyć i funkcjonować. Niektóre okoliczności aktualnej sytuacji politycznej (np. komunizm) **uniemożliwiają bycie prawdziwym mężczyzną**, np.: *Komunizm uniemożliwiał naszym mężom bycie prawdziwymi mężczyznami. Nie mogli wziąć spraw w swoje ręce. Zarabiali groszowe pensje. Byli sfrustrowani*⁶³.

Zmiany powodują także, że cechy dawniej przypisywane prawdziwemu mężczyźnie w obecnych czasach nie są już tak atrakcyjne i pożądane, co prowadzi do tego, że **nikt już nie chce zostać prawdziwym mężczyzną** w dotychczasowym rozumieniu tych słów, np.: *Chłopiec nie chce zostać prawdziwym mężczyzną, skoro widzi, że dorośli mężczyźni pragną jak najdłużej pozostać chłopcami*⁶⁴.

Bogata grupa kolokacji dotyczy określeń fizyczności prawdziwego mężczyzny – wzrostu, sylwetki, wagi, zarostu, zapachu, ubioru, biżuterii, a więc jakiejś charakterystycznej cechy, która jest z nim nieodłącznie związana i wyróżnia go spośród innych mężczyzn. Konkretna cecha wyglądu zewnętrznego zostaje wskazana jako **atrybut** bądź **wyznacznik prawdziwego mężczyzny**, a więc to, po czym można go rozpoznać. Wobec powyższego atrybutem prawdziwego mężczyzny może być na przykład brzytwa, na przykład: – *Podobno tylko prawdziwi mężczyźni golą się brzytwą. Inni używają żyletek i maszynek elektrycznych*⁶⁵, wódka, na przykład: *Jeszcze 10 lat temu narkoman uważany był w kryminale za kogoś głęboko zniewieściałego. To wódka była atrybutem prawdziwego mężczyzny [...]*⁶⁶ lub wąsy, na przykład: – *Sumiaste wąsy od wieków były atrybutem prawdziwego mężczyzny, a w naszym kraju również jednym z symboli szlacheckiego stanu*⁶⁷. Wszelkie powinności związane z tą sferą tematyczną zostają ujęte w schemat **prawdziwy mężczyzna (nie) musi / prawdziwy mężczyzna (nie) powinien**, np.: [...] *według mnie prawdziwy mężczyzna powinien być zadbany, mieć wygląd, styl i powinno mu zależeć na swoim wyglądzie [...]*⁶⁸; *Prawdziwy mężczyzna powinien pachnieć*

⁶¹ [NKJP: Marsz... od woja!, „Dziennik Polski”, 1998-09-04].

⁶² [NKJP: Monika Piątkowska, Leszek Talko: *Talki w wielkim mieście*, 2002].

⁶³ [NKJP: Wojciech Tochman: *Romans krajowy*, „Gazeta Wyborcza”, 1994-12-10].

⁶⁴ [NKJP: Piotr Bratkowski: *Porozmawiajmy o mężczyznach*, „Gazeta Wyborcza”, 1999-04-24].

⁶⁵ [NKJP: Zbigniew Nienacki: *Księga strachów*, 1967].

⁶⁶ [NKJP: Marcin Kołodziejczyk: *Jak nie masz, to siemasz*, „Polityka”, 2002-03-30].

⁶⁷ [NKJP: Jacek P. Narożniak: *Kot*, „Galaktyka”, 2007-02].

⁶⁸ [NKJP: Internet, 2007-12-16].

*alkoholem, papierosami i potem. To są właśnie te feromony, o których tak trąbią media*⁶⁹; „*Prawdziwy mężczyzna nie musi się upiększać*”... *Przemysł kosmetyczny usilnie pracuje, aby złamać ten stereotyp, bo mężczyźni to przecież połowa rynku*⁷⁰.

Na podstawie analizy wypowiedzi na temat wyglądu prawdziwego mężczyzny można odtworzyć kierunek zmian zachodzących w obrębie oczekiwań wobec fizyczności mężczyzny. Stosunek nadawcy do owych zmian zostaje zasygnalizowany za pomocą następujących określeń: *przestarzałe myślenie, mentalność polskiego społeczeństwa, anachroniczne poglądy czy utarte stereotypy*, na przykład: *Utarty przez lata stereotyp „wyjęty” z amerykańskich westernów, że prawdziwy mężczyzna powinien pachnieć dobrą whisky i tytoniem trzeba odłożyć do lamusa*⁷¹; *Pogląd, że prawdziwy mężczyzna nie ma czasu na zabiegi pielęgnacyjne to anachronizm*⁷². To, co było dawniej, zostaje wyraźnie przeciwstawione temu, co jest dziś, na przykład: *Salony kosmetyczne i gabinety odnowy biologicznej już dawno przestały być zarezerwowane wyłącznie dla mężczyzn. Podobnie przestarzałe jest myślenie naszych babek, że prawdziwy mężczyzna ma pachnieć sobą, a ze środków czystości wystarczy, by korzystać z mydła. Dziś w modzie są zadbani mężczyźni, którzy nie wstydzą się biegać po sklepach, korzystać z usług kosmetyczek i fryzjerów, a nawet poprawiać urody za pomocą operacji plastycznych!*⁷³.

W wypowiedziach dotyczących charakteru, usposobienia czy wartości prawdziwego mężczyzny dominują następujące kolokacje i schematy składniowe: ***dla prawdziwego mężczyzny; cecha prawdziwego mężczyzny; prawdziwy mężczyzna (zawsze) powinien; prawdziwy mężczyzna ma #jakiś# obowiązek; postąpić jak prawdziwy mężczyzna; zachować się jak prawdziwy mężczyzna; udowodnić, że się jest prawdziwym mężczyzną; okazać się prawdziwym mężczyzną czy jak na prawdziwego mężczyznę przystało***, na przykład: *Żeby nauczył się jeszcze jednej cechy prawdziwego mężczyzny. Tej najważniejszej. Przyznawania się do błędu*⁷⁴; *Dla prawdziwego mężczyzny słowo ważniejsze jest niż jego osobisty interes*⁷⁵; *Prawdziwy mężczyzna powinien być zdecydowany i pewny siebie*⁷⁶; *Z jednej strony żałuje straconego zdrowia i nerwów, a z drugiej pochlebia sobie, że postąpił jak prawdziwy mężczyzna i podjął trudne wyzwanie*⁷⁷; *Janusz chciał mnie bronić i zachował się jak prawdziwy mężczyzna – zakończyła swoje zeznanie*⁷⁸; *Udowod-*

⁶⁹ [NKJP: Internet, 2006-08-14].

⁷⁰ [NKJP: Krystyna Lubelska: *Wyjść z twarzą*, „Polityka”, 2004].

⁷¹ [NKJP: Monika Pawlak: *Kosmetyczna rewolucja*, „Dziennik Łódzki”, 2001-06-16].

⁷² [NKJP: Zorro w algowej masce, „Express Ilustrowany”, 2002-08-21].

⁷³ [NKJP: Ola Szatan: *Takie ładne chłopaki... nam teraz wyrosły!*, „Dziennik Zachodni”, 2007-03-01].

⁷⁴ [NKJP: Radosław Figura: *Magda M Odcinek 54*, 2007].

⁷⁵ [NKJP: Stefan Pastuszewski: *Chirurg realny*, „Akant”, 2006-12].

⁷⁶ [NKJP: Katarzyna Żelazek: *Poborowy rocznik 1982*, „Dziennik Bałtycki”, 2001-03-12].

⁷⁷ [NKJP: *Zakochany w górach*, „Dziennik Polski”, 1998-08-20].

⁷⁸ [NKJP: J. Pitawał: *Prawdziwy mężczyzna*, „Co Tydzień Jaworzno”, 2003-09-17].

nili, że są prawdziwymi mężczyznami, nie poddającymi się słabościom⁷⁹; [...] okazał się prawdziwym mężczyzną i nie załamał nawet na torturach [...]»⁸⁰; On starał się swój dramat zachowywać w tajemnicy, borykał się z nim w samotności. Jak na prawdziwego mężczyznę przystało⁸¹. Oczekiwania wobec zachowania prawdziwego mężczyzny często zostają opisane za pomocą połączeń wyrazowych typu **prawdziwy mężczyzna powinien, prawdziwy mężczyzna ma obowiązek, prawdziwy mężczyzna musi (coś zrobić)/(coś mieć)/(być jakiś)**. Innym sposobem językowego opisywania obrazu prawdziwego mężczyzny jest odwoływanie się do pewnych zachowań, które pasują lub nie pasują do prawdziwego mężczyzny ze względu na przyjęte normy społeczne, a więc ze względu na to, co **przystoi** bądź **nie przystoi prawdziwemu mężczyźnie**, a także ze względu na to, co **nie wypada prawdziwemu mężczyźnie**.

Niezwykle istotnym obszarem działalności prawdziwego mężczyzny jest sport. Mówienie o tej sferze aktywności realizuje się w obrębie takich kolokacji, jak: **sport prawdziwego mężczyzny** czy **sport dla prawdziwego mężczyzny**, na przykład: W 2000 roku Peugeot był sponsorem Trofeum Lancome. Teraz firma wchodzi w twardy sport dla prawdziwych mężczyzn – rugby⁸²; To był wyścig dla prawdziwych mężczyzn⁸³. Istnieją dyscypliny sportowe, wyzwania czy konkurencje **godne prawdziwych mężczyzn, stanowiące dowód na istnienie prawdziwych mężczyzn**, na przykład: Podczas festynu rywalizowało 13 załóg w konkurencjach godnych prawdziwych mężczyzn⁸⁴; Piłka nożna stanowi dowód na istnienie prawdziwych mężczyzn⁸⁵. Nieznajomość pewnych dyscyplin sportowych sprawia, że mężczyzna z pewnością nie może być prawdziwym mężczyzną, np.: Pan nie jest prawdziwym mężczyzną, nie zna pan dżudo⁸⁶.

Bardzo bogata grupa wypowiedzi na temat cech prawdziwego mężczyzny dotyczy sfery uczuć i emocji. Konteksty tych wypowiedzi (opis sytuacji uznawanych za trudne, wzruszające czy romantyczne, np.: zaślubiny z ukochaną, narodziny dziecka, długotrwała rozłąka, śmierć bliskiej osoby itp.) odwołują się do funkcjonujących w języku wzorców kulturowych, zabraniających mówić o uczuciach, zgodnie bowiem z utartymi stereotypami – nierzadko zakodowanymi przez ojców i dziadków – prawdziwy mężczyzna podobno nie płacze, nie powinien okazywać uczuć, nie jest skłonny do zdradzania emocji, potrafi powściągnąć uczucia, nie może zdradzać się z romantyzmem, nie

⁷⁹ [NKJP: Kamień z serca, „Dziennik Polski”, 2005-05-20].

⁸⁰ [NKJP: Andrzej Anonimus: Nie nadaje się, przecież to jeszcze szczeniak, 1999].

⁸¹ [NKJP: Śp. Jerzy Liśkiewicz 9 VIII 1935-25 VI 2005, „Dziennik Polski”, 2005-06-28].

⁸² [NKJP: Tadeusz Suchomski: Aktualności, „Gazeta Poznańska”, 2003-07-09].

⁸³ [NKJP: W strugach deszczu, „Dziennik Zachodni”, 2001-04-27].

⁸⁴ [NKJP: Kowbojskie stroje i traki, „Gazeta Krakowska”, 2003-06-17].

⁸⁵ [NKJP: Katarzyna Krocak, Justyna Kościelna: Romanse sceny i boiska, „Słowo Polskie. Gazeta Wrocławska”, 2007-09-07].

⁸⁶ [NKJP: Zbigniew Nienacki: Księga strachów, 1967].

mazgai się, nie maże się, dzielnie zaciska zęby, ponieważ chłopcom już od wczesnego dzieciństwa wpaja się, że prawdziwy mężczyzna musi być silny, że łyzy mu nie przystoją, a płacz jest niegodny prawdziwego mężczyzny, na przykład: Przestań się synu mazać, prawdziwi mężczyźni nie płaczą⁸⁷; – Prawdziwi mężczyźni podobno nie płaczą – mówię. – Trudne to – odpowiada łamiącym się głosem⁸⁸; Chłopcom od wczesnego dzieciństwa wpaja się, że muszą być silni, że powinni umieć wywalczyć sobie miejsce w grupie, czy choćby że „prawdziwy mężczyzna” nigdy nie płacze⁸⁹; Klaudiusz, płacząc, przełamał pewien stereotyp wpajany dzieciom już od najmłodszych lat, że prawdziwy mężczyzna nigdy nie płacze [...] ⁹⁰; Nasze wzorce kulturowe utrudniają mężczyznom mówić otwarcie o uczuciach. Wielu jeszcze uważa, że to temat i rola niegodna prawdziwego mężczyzny⁹¹; Jak prawdziwy mężczyzna, nie lubił się zdradzać ze swym romantyzmem⁹²; Uważał, że prawdziwy mężczyzna potrafi zawsze emocje powściągnąć. Emocje – uważał, to jest coś niesmacznego⁹³; [...] ten płacz był płaczem prawdziwego mężczyzny – jeśli jego pobudki były takie, jak przypuszczam... Taki płacz przystoi⁹⁴.

Obok powyższych schematów składniowych (wpisujących się w tradycyjnie postrzegany model męskości – model mężczyzny opanowanego i nieokazującego swoich uczuć) pojawiają się połączenia typu **prawdziwy mężczyzna płacze, prawdziwy mężczyzna nie wstydzi się X**, przełamujące niejako stereotypowe myślenie o mężczyznach – beksach, mężczyznach – wrażliwcach, na przykład: *Prawdziwy mężczyzna też czasem płacze...*⁹⁵.

Połączenie wyrazowe *prawdziwy mężczyzna* bardzo często pojawia się w kontekstach dotyczących relacji międzyludzkich – w tym dotyczących roli mężczyzny jako ojca i jako partnera czy męża. Najczęściej role te są charakteryzowane za pomocą następujących schematów składniowych: **Prawdziwym mężczyzną jest ten, z kim...** / **Prawdziwym mężczyzną jest ten, kto...** / **Prawdziwy mężczyzna w oczach wielu to taki, który...**, na przykład: *Prawdziwym mężczyzną jest ten, z kim nie tylko dobrze będzie dziecku jako z ojcem, ale kto potrafi pomóc dziecku w dorastaniu do samodzielności i do kształtowania w sobie upragnionego przez wszystkich dobra⁹⁶; Prawdziwy mężczyzna to ten, który dba o żonę, ochrania ją wtedy, gdy ona pochłonięta jest tymi wszystkimi sprawami związa-*

⁸⁷ [NKJP: Justyna Dąbrowska: *Moja rodzina i ja*, „Gazeta Wyborcza”, 1993-11-12].

⁸⁸ [NKJP: Katarzyna Żelazek: *Zaopiekujcie się moim dzieckiem*, „Dziennik Bałtycki”, 1999-07-30].

⁸⁹ [NKJP: Jacek Narożniak: *Płeć w pułapce*, „Wiedza i Życie” nr 7, 2001].

⁹⁰ [NKJP: Edyta Banasik: *Kucharz kontra modelka*, „Dziennik Zachodni”, 2001-05-30].

⁹¹ [NKJP: Małgorzata Iskra: *O miłości prawie wszystko*, „Gazeta Krakowska”, 2004-02-13].

⁹² [NKJP: Elżbieta Podolska: *Jesienne pożegnania*, „Gazeta Poznańska”, 2004-10-30].

⁹³ [NKJP: Maria Malatyńska: *Okiem Jerzego Stuhra*, „Gazeta Krakowska”, 2007-09-08].

⁹⁴ [NKJP: Internet, 2007-05-21].

⁹⁵ [NKJP: Edyta Banasik: *Kucharz kontra modelka*, „Dziennik Zachodni”, 2001-05-30].

⁹⁶ [NKJP: „Wychowawca” nr 145, 2005-01].

*nyimi z ich małym dzieckiem*⁹⁷; [...] *prawdziwy mężczyzna w oczach wielu to taki, który potrafi walczyć o swoje i zapewnić bezpieczeństwo swoim bliskim*⁹⁸.

Podsumowując powyższe rozważania na temat sposobów kształtowania obrazu prawdziwego mężczyzny w języku, można stwierdzić, że bez względu na zmieniającą się wokół nas rzeczywistość (m.in. oczekiwania dotyczące roli mężczyzny jako partnera, męża, ojca, pracownika; globalizacja; równouprawnienie kobiet; kryzys rodziny; moda), a co za tym idzie – bez względu na zmiany zachodzące w postrzeganiu wizerunku prawdziwego mężczyzny w różnych okresach historycznych – istnieją pewne utarte połączenia wyrazowe bądź całe schematy składniowe, w obrębie których odbywa się kreowanie językowego obrazu prawdziwego mężczyzny. Analiza kontekstów językowych, w których pojawia się badane połączenie wyrazowe, pozwoliła również wyodrębnić powtarzające się kręgi tematyczne, w ramach których opisuje się cechy prawdziwego mężczyzny.

Bibliografia

- Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2007.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., *Tekstologia*, Warszawa 2012.
- Bartmiński J., Panasiuk J., *Stereotypy językowe*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 371-395.
- Garncarek P., *Zmiany wizerunkowe mężczyzny w przestrzeni lingwakulturowej*, „Język a Kultura” 2016, t. 26, s. 25-36.
- Grzegorzczak R., *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999, s. 40-57.
- Horyń E., Walecka-Rynduch A., „*Współczesny Pan*” a „*Logo*”. Wizerunek dżentelmena w prasie dla mężczyzn. Ujęcie diachroniczne, [w:] *Język a media. Perspektywy oraz zagrożenia języka i komunikacji we współczesnych mediach*, red. B. Skowronek, E. Horyń, A. Walecka-Rynduch, Kraków 2015, s. 41-53.
- ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, t. 1-2, red. M. Bańko, Warszawa 2000.
- Karwatowska M., Morawska I., *Stereotyp księdza „typowego” i „prawdziwego” w świetle danych ankietowych*, „Socjolingwistyka” 2021, nr 35, s. 319-333.
- Kruk D., *Charakterystyka diachroniczno-synchroniczna rzeczownika ‘mężczyzna’*, „Poradnik Językowy” 2013, nr 9, s. 76-88.
- Minkiewicz K., *Metroseksualność jako współczesny model męskości*, [w:] *Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*, „Rocznik Socjologii Rodziny”, t. 17, red. A. Michalska, Poznań 2006, s. 203-220.
- Mróz A., *Inność a tożsamość. Estetyka mężczyzn w obliczu toksycznej męskości*, „Kultura i Historia” 2019, nr 35, s. 75-90.
- NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego (online: <http://nkjp.pl>).

⁹⁷ [NKJP: Ksawery Knotz, Szefer Sylwester: *Nie bój się seksu, czyli Kochaj i rób co chcesz*, 2009].

⁹⁸ [NKJP: Kamila Młynarczyk: *Agresywne dziewczęta*, „Wychowawca” nr 198, 2009-06].

Pęzik P., *Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP*, [w:] *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, red. A. Przepiórkowski, M. Bańko, R. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk, Warszawa 2012, s. 253-273.

Przybylska R., *Kolokacje a analiza semantyczna wyrazu*, „LingVaria” 2020, nr 2 (30), s. 43-51.

SJP Dor – *Słownik języka polskiego*, t. 1-11, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1969.

Stelmach H., *Wizerunek mężczyzn w nazwach wódek*, „Problem Nauk Stosowanych” 2018, t. 8, s. 217-226.

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, red. S. Dubisz, Warszawa 2003.

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Źmigrodzki (online: <http://www.wsjp.pl/>).

<https://polityka.se.pl/wiadomosci/miller-rzadzi-czyli-10-najlepszych-wypowiedzi-leszka-millera-aa-N1vB-HLU4-cbah.html> [dostęp: 20.11.2023].

Językowe sposoby kształtowania obrazu prawdziwego mężczyzny (na podstawie analizy wyników badań korpusowych)

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie językowych sposobów kształtowania obrazu *prawdziwego mężczyzny*. Badania skupiają się na opisie łączliwości leksykalnej połączenia wyrazowego *prawdziwy mężczyzna*. Podstawę źródłową dla pozyskiwania i opisu kolokacji stanowił Narodowy Korpus Języka Polskiego. Kolokacje zostały wyodrębnione w wyniku sortowania wszystkich wystąpień danego połączenia w analizowanych tekstach wraz z ich kontekstami, z określonego typu tekstów, które ukazały się w danym okresie historycznym (tj. od 1932 do 2010 r.), dzięki czemu możliwe stało się wyodrębnienie najbardziej charakterystycznych sfer/kręgów tematycznych związanych z używaniem tego połączenia w zasobach korpusowych.

Słowa kluczowe: badania korpusowe, wizerunek prawdziwego mężczyzny, językowy obraz świata

Linguistic ways shaping the image of a real man (based on the analysis of the results of corpus studies)

Summary: The objective of this article is to present linguistic ways of shaping the image of a real man. These studies describe the lexical connectivity of the expression a real man. The source basis for the acquisition and description of the collocation was the National Corpus of Polish [Narodowy Korpus Języka Polskiego – NKJP]. The collocations were isolated by sorting all occurrences of a given connection in the analysed texts, along with their contexts, from a specific type of texts that appeared in a given historical period (i.e. between 1932 and 2010). This allowed for isolating the most characteristic thematic spheres/circles connected with the use of this connection in corpus resources.

Keywords: corpus studies, image of a real man, linguistic image of the world